

“พุทธปรัชญา ปรัชญาสากล : เล่าเรื่องพุทธปรัชญาผ่านผลงานศิลปกรรมแบบ คอนเซปชวลอาร์ต”

ปานุ สุวายุสรณ์^{1*}

Buddhist Philosophy, the Universal Philosophy ; Tell the Buddhist Philosophy through the Conceptual Art.

Panu Suaysuwan^{1*}

^{1*}คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

^{1*}Faculty of Fine and Applied Art, Burapha University

*Corresponding author E-mail Address : panu_tao@hotmail.com

received: March 16, 2021 revised: April 29, 2021 accepted: May 23, 2021

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาวิเคราะห์ผลงานศิลปกรรมแบบคอนเซปชวลอาร์ตเปรียบเทียบกับแนวคิดในทางพระพุทธศาสนา เนื่องจากผู้วิจัยมีความเชื่อว่าปรัชญาในพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะการอธิบายถึงเรื่องชีวิตและความตายเป็นสัจธรรมที่ลึกซึ้ง แสดงความเป็นจริงตามหลักของธรรมชาติซึ่งมนุษย์ทุกคนควรศึกษาและทำความเข้าใจ ประเด็นที่ผู้วิจัยให้ความสนใจคือปรัชญาในพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับทัศนะเรื่องชีวิตและความตายนี้ ได้ปรากฏให้เห็นอยู่ในผลงานศิลปกรรมร่วมสมัยตะวันตกหลายชิ้นผลงาน โดยเฉพาะศิลปกรรมแบบคอนเซปชวลอาร์ต ดังนั้นผู้วิจัยจึงทำการศึกษาและวิเคราะห์แนวคิดในผลงานศิลปกรรมในกลุ่มนี้ได้คัดเลือกผลงานของศิลปินที่มีชื่อเสียงในระดับชั้นแนวหน้าด้านศิลปะแบบคอนเซปชวลอาร์ตจำนวน 5 ผลงาน โดยนำผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบกับทัศนะเรื่องชีวิตและความตายในทางพระพุทธศาสนา ผลการวิเคราะห์พบว่า ศิลปะร่วมสมัยแบบตะวันตกถึงแม้จะมีรากฐานความคิดเน้นหนักไปในทางด้านวัตถุนิยมก็ตาม แต่ผลลัพธ์ที่ได้จากงานวิจัยพบว่าผลงานที่คัดเลือกมาทั้งหมดนั้นกลับแสดงความหมายที่สอดคล้องกับเรื่องไตรลักษณ์ในนิยามของพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก นั่นคือชีวิตเป็นความไม่เที่ยงแท้ แปรปรวนไปตามกาลเวลา สุดท้ายชีวิตก็จะดำเนินไปสู่ความตาย และความตายเป็นเพียงการส่งผ่านชีวิตไปสู่ภพใหม่ หลักธรรมะเช่นนี้เป็นความจริงอันประเสริฐที่ผู้วิจัยเชื่อว่า เป็นความจริงสากลและจะทำให้บุคคลที่เชื่อและศรัทธาในหลักการณ์นี้ไม่ตกอยู่ในความประมาทในการดำเนินชีวิต

คำสำคัญ: พุทธปรัชญา คอนเซปชวลอาร์ต ไตรลักษณ์

ABSTRACT

This research is a descriptive analysis in the meaning of the conceptual art compared with the concepts of Buddhism. Because the researchers believe that the philosophy in Buddhism, especially the explanation of human life and death are ultimate truth and show the reality of the natural rule that every person should study and understand. The issue in philosophy of Buddhism that the researcher interested is the view of life and death that appeared in many works of contemporary art, Especially Conceptual Art. Therefore, the researcher has studied and analyzed the concepts in the conceptual art, which selected 5 masterpieces works of famous artists in contemporary art, by comparing with the views of life and death in the Buddhist way. The results of research found that Western contemporary art, even base from materialistic ideas but all of selected works show meaning relevant to the Three marks of existence. Which mean life is impermanence and life forereach to death in finally. The death is beginning to transfer life to a new world. This philosophy is the ultimate truth that the researchers believe. This truth will prevent those who believe in this principle to live without recklessness.

Keywords : Buddhist Philosophy, Conceptual Art, Three marks of Existence.

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

มนุษย์จัดว่าเป็นสิ่งมีชีวิตชนิดเดียวในโลกที่มีกระบวนการแสวงหาความรู้รอบ ๆ ตัวได้อย่างละเอียดอ่อนลึกซึ้งมากกว่าสิ่งมีชีวิตชนิดอื่น ๆ ด้วยความคิดความรู้สึกที่ละเอียดอ่อนของมนุษย์ประกอบกับพฤติกรรมที่ต่างจากสัตว์อื่น ๆ มนุษย์จึงคิดค้นแสวงหาวิทยาการต่าง ๆ เพื่อความเป็นอยู่ของตนเองขึ้นมาได้อย่างมากมาย โดยที่วิทยาการทั้งหลายที่สร้างสรรค์ขึ้นมาล้วนเป็นไปเพื่อสนองความเป็นอยู่ของมนุษย์เองแทบทั้งสิ้น แม้ว่าวิทยาการเหล่านี้จะสามารถอำนวยความสะดวกสบายใจบรรเทาทุกข์ให้มนุษย์ได้มากเพียงใด แต่ทว่าสิ่งหนึ่งซึ่งยังคงเป็นสิ่งที่มนุษย์หลีกเลี่ยงไม่ได้ คือความเจ็บป่วย ความชราภาพ และความตาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งความตาย ซึ่งยังคงเป็นสิ่งที่มนุษย์ตั้งแต่อดีตจวบจนปัจจุบันต่างหวาดกลัวและไม่ปรารถนา ปริศนาโลกภายหลังความตายเป็นเช่นไร หนทางเอาชนะความตายหรือชะลอให้ความตายมาถึงช้าลงจะกระทำได้อย่างไรหรือไม่ ล้วนเป็นประเด็นที่มนุษย์ให้ความสนใจกันอย่างต่อเนื่อง โดยต่างก็พยายามที่จะตอบปริศนาสิ่งเหล่านี้ให้สำเร็จ ในขณะเดียวกันปรัชญาความรู้แขนงต่าง ๆ ก็พยายามไขปริศนา นิยามของความตายอยู่เช่นกัน แม้ว่าในทุกวิถีความเชื่อทางศาสนาต่างก็มีคำสอนและนิยามความตายแตกต่างกันออกไป แต่ที่สำคัญปรัชญาและความเชื่อทางศาสนาต่างล้วนมีคำสอนเป็นไปเพื่อเหตุผลเดียวกัน คือ เพื่อให้มนุษย์รู้จักกับความตายซึ่งเป็นความจริงประการหนึ่งของธรรมชาติที่หลีกเลี่ยงไม่ได้

หลักปรัชญาในทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักเหตุผลหนึ่งที่แสดงกระบวนการค้นหาความจริงของชีวิตซึ่งค้นพบโดยพระสมณโคตมหรือองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า อดีตเจ้าชายแห่งราชวงศ์ศากยบุตรในอินเดียเมื่อประมาณ 2,500 ปีก่อน โดยสาระสำคัญของปรัชญาทางพระพุทธศาสนาที่พระพุทธองค์ได้ทรงค้นพบคือการขัดเกลาดนเองให้บริสุทธิ์หมดจด จนกระทั่งที่สุดเข้าถึงความจริงแห่งการปล่อยวางความยึดมั่นถือมั่นในความเป็นตัวตนของบุคคลให้หมดสิ้นไป การทำความเข้าใจสภาวะของชีวิตว่า ความเกิด ความ เจ็บป่วย ความแก่ชรา และความตายล้วนเป็นกฎธรรมดาของธรรมชาติ ดังนั้นจึงไม่มีความเป็นตัวตนของผู้ใดเป็นสภาวะเหล่านั้นได้จริง หากมีเพียงธรรมชาติของรูปและนามที่แปรเปลี่ยน เกิด ดับไปตามกฎแห่งกรรม ใครก็ตามที่สามารถยอมรับความจริงของความตายได้อย่างสมบูรณ์แบบปล่อยวางจากความยึดถือในตัวตนนี้ได้ และยอมถึงที่สุดคือการพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงไม่ปรารถนาการกลับมาเกิดอีก นั่นก็หมายถึงการยุติความตายได้อย่างถาวรเป็นนิรันดร์

ขณะเดียวกันหากจะกล่าวถึงเรื่องชีวิตและความตายในทรรศนะทางศิลปะ ก็จะพบว่าผลงานศิลปะตะวันตกในอดีตก็มักจะถูกสร้างสรรค์ขึ้นตามเนื้อหาของศาสนาเช่นเดียวกันกับผลงานศิลปะในซีกโลกอื่น ๆ โดยอ้างอิงกับเนื้อหาในคัมภีร์ของศาสนาคริสต์ จวบจนพัฒนาการของโลกศิลปะเคลื่อนไหวไปควบคู่กับความเจริญทางโลก ผลงานศิลปะตะวันตกจึงแตกแขนงออกไปมีเนื้อหาที่หลากหลาย เช่นเรื่องปัจเจกของศิลปิน การเมือง วิทยาศาสตร์จนกระทั่งในช่วงหลังตั้งแต่ ค.ศ. 1900 เป็นต้นมา ศิลปะในซีกโลกตะวันตกมีเนื้อหาที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น คือมีเนื้อหาตั้งแต่เรื่องทั่ว ๆ ไป จนกระทั่งแสดงเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องของชีวิตและความตาย ซึ่งผู้วิจัยพบว่าเนื้อหาดังกล่าวพบเห็นอยู่มากในผลงานศิลปะแบบคอนเซ็ปชวลอาร์ต (Conceptual Art) หรือศิลปะแนวคิด ซึ่งเป็นรูปแบบทางศิลปะชนิดหนึ่งที่ไม่ยึดติดกับกระบวนการและความคิดแบบลัทธิใดลัทธิหนึ่ง ผลงานในแบบนี้มีอิสระในการสร้างสรรค์และมักจะให้ผู้ชมผลงานได้เข้าถึงสภาวะของเนื้อหาด้วยปัญญาเป็นสำคัญ อีกทั้งศิลปะในรูปแบบนี้มักจะมีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาเรื่องชีวิตและความตายอยู่หลายชิ้นผลงาน ซึ่งราวกับว่าศิลปินพยายามค้นหาคำตอบสำคัญของการดำรงอยู่ของมนุษย์อย่างจริงจังโดยใช้ศิลปะเป็นเครื่องมือสื่อสารและก้าวข้ามข้อจำกัดทางความเชื่อทางศิลปะแบบเดิม ๆ ออกไป ศิลปินเรียนรู้จากประสบการณ์และสภาวะที่ดำรงอยู่สร้างสรรค์ผลงานเหล่านี้ขึ้นมา ผู้วิจัยพบว่าเนื้อหาสาระในผลงานศิลปะเหล่านี้สะท้อนความเป็นจริงตามกฎธรรมชาติโดยที่เนื้อหาในหลาย ๆ ส่วนมีความสอดคล้องกับคำสอนในทางพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยจึงมีความเชื่อว่าแก่นสารสำคัญของพุทธปรัชญามีได้จำกัดอยู่แต่ในคติและความเชื่อแบบชาวพุทธเท่านั้น หากแต่ความเป็นจริงเรื่องชีวิตและความตายนี้เป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนสัมผัสได้ และเป็นความจริงในหลักสากล ซึ่งผู้มีปัญญาย่อมรู้เห็นได้มากน้อยตามสติปัญญาของตน จึงอาจกล่าวได้ว่าชาวพุทธในซีกโลกตะวันออกกำลังเหินห่างจากแก่นสารทางพระพุทธศาสนาไปเรื่อย ๆ ในขณะที่กลับกันที่ชาวคริสต์ในซีกโลกตะวันตกหันมาให้ความสนใจในแก่นสารปรัชญาทางพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น

งานวิจัยเรื่องนี้จึงมีจุดมุ่งหมายให้บุคคลทั่วไปรวมถึงผู้สนใจในศิลปะได้เห็นถึงความหมายในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาผ่านการเปรียบเทียบกับภาพผลงานศิลปะร่วมสมัยตะวันตกโดยเฉพาะผลงานศิลปะแบบคอนเซ็ปชวลอาร์ตเพื่อชี้ให้เห็นว่า ปรัชญาแนวคิดที่เป็นความจริงสากลแม้จะถูกคิดค้นขึ้นมาจากความเชื่อ วัฒนธรรม และภาษาที่แตกต่างกัน แต่เมื่อสิ่งเหล่านี้เป็นผลลัพธ์จากปัญญาที่ประสบเห็นความจริงแล้วย่อมแสดงถึงสิ่ง ๆ เดียวกันได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อวิเคราะห์ เปรียบเทียบและแสดงให้เห็นถึงความสอดคล้องกันระหว่างผลงานศิลปะแบบคอนเซปชวลอาร์ต กับปรัชญาทางพระพุทธศาสนาในเรื่องเกี่ยวกับชีวิตและความตายของมนุษย์

นิยามศัพท์เฉพาะ

คอนเซปชวลอาร์ต, ศิลปะมโนทัศน์ (Conceptual Art) : หมายถึงผลงานศิลปะที่ใช้ประสบการณ์และความคิดในการพิจารณาสาระสำคัญของผลงาน ไม่เน้นความสำคัญที่ตัวศิลปวัตถุ ในงานวิจัยนี้จะใช้คำทับศัพท์ภาษาอังกฤษว่า คอนเซปชวลอาร์ต เนื่องจากเป็นคำที่แพร่หลายในวงการศิลปกรรมของประเทศไทยมากกว่าคำว่า ศิลปะมโนทัศน์

พุทธปรัชญา : หมายถึงหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่แสดงถึงความจริงของสรรพสิ่ง

ไตรลักษณ์ : หมายถึงอาการสามลักษณะคือ อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา ซึ่งมีปรากฏในทุก ๆ สิ่ง

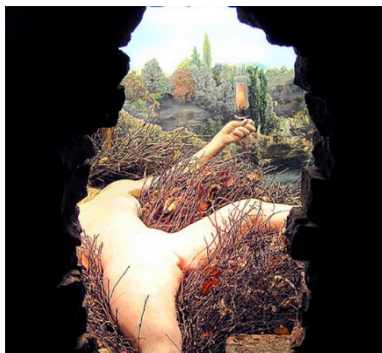
วิธีการวิจัย

การดำเนินงานในวิจัยเรื่องนี้จะใช้วิธีการ วิจัยเชิงพรรณนา (description research) การศึกษาปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น โดยผู้วิจัยได้เข้าไปควบคุมตัวแปรใด ๆ กระบวนการสำคัญคือการเปรียบเทียบเนื้อหาของผลงานศิลปะแบบคอนเซปชวลอาร์ต จำนวน 5 ผลงาน และอธิบายเปรียบเทียบกับหลักปรัชญาทางพระพุทธศาสนาในเชิงการวิเคราะห์เพื่อแสดงให้เห็นว่าปรัชญาในทางพระพุทธศาสนาเป็นความรู้และความจริงที่เป็นสากล ซึ่งผู้วิจัยได้ออกแบบขั้นตอนการดำเนินงานไว้เป็นหัวข้อต่าง ๆ ดังนี้

การคัดเลือกผลงาน

วิธีการคัดเลือกผลงานใช้วิธีการเลือกแบบจำเพาะเจาะจงจากปรากฏการณ์ความเคลื่อนไหวของศิลปะในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 20-21 โดยผลงานที่คัดเลือกมีดังนี้

ผลงานของ Marcel Duchamp (1887-1968) จำนวน 1 ผลงาน



ภาพ 1 Marcel Duchamp, (1917-1918), "Étant Donnés"

ที่มา : Duchamp, Marcel. (Artist), 1917-1918

ผลงานของ Joseph Beuys (1921-1968) จำนวน 1 ผลงาน



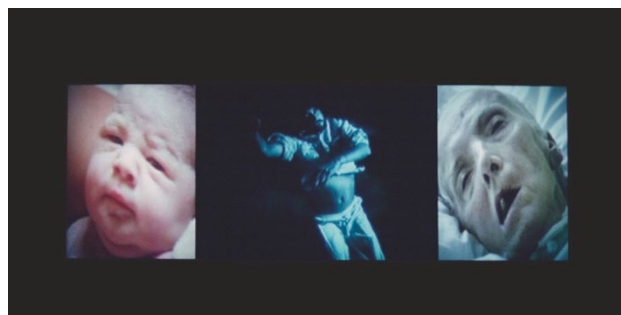
ภาพ 2 Joseph Beuys in the Action, (1965) “Explaining pictures to a dead hare”
ที่มา : Beuys, Joseph. (Artist), 1965

ผลงานของ Marina Abramovich (1946- ปัจจุบัน) จำนวน 1 ผลงาน



ภาพ 3 Marina Abramovich (1995), “Cleaning The Mirror#1”, Video/Sound Installation.
ที่มา : Abramovic, Marina. (Artist), 1974

ผลงานของ Bill Viola (1951- ปัจจุบัน) จำนวน 1 ผลงาน



ภาพ 4 Bill Viola, (1992), “Nantes Triptych”, Courtesy Bill Viola Studio. Photo by Kira Perov
ที่มา : Perov, Kira. (Photographer), 1992

ผลงานของ Marc Quinn (1964 - ปัจจุบัน) จำนวน 1 ผลงาน



ภาพ 5 Marc Quinn, (1991), “Self”

ที่มา : Quinn, Marc. (Artist), 1991

ผลงานของศิลปินทั้ง 5 คนนี้เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางในเส้นทางประวัติศาสตร์ศิลปะร่วมสมัยตะวันตก และประการสำคัญศิลปินทั้ง 5 คนนี้ได้ให้อิทธิพลด้านแนวคิดแก่ศิลปินในรุ่นต่อมาจนถึงยุคปัจจุบัน จึงอาจกล่าวได้ว่าผลงานที่คัดเลือกมาทั้งหมดเป็นกลุ่มตัวอย่างในการวิเคราะห์นี้ เป็นผลงานในระดับชั้นแนวหน้า (Masterpiece) ของวงการศิลปะในทุกชั้นผลงาน ผู้วิจัยได้คัดเลือกผลงานในช่วงประวัติศาสตร์ศิลปะตั้งแต่ช่วง ต้น ค.ศ.1900 ครอบคลุมมาจนถึงต้น ค.ศ. 2000 โดยผลงานของทั้ง 5 คนได้ถูกบันทึกอยู่ในประวัติศาสตร์การเคลื่อนไหวทางศิลปะในช่วงเวลาดังกล่าวในรอบหนึ่งศตวรรษของวงการศิลปะร่วมสมัยในโลก และได้รับการยอมรับเป็นกรณีศึกษาในแวดวงศิลปะอยู่เสมอ ดังนั้นผู้วิจัยเห็นว่ากลุ่มตัวอย่างผลงานศิลปะทั้ง 5 ผลงานเพียงพอต่อการนำมาใช้พรรณนาวิเคราะห์ในประเด็นที่วิจัยได้

การศึกษาที่มาของเนื้อหาและความหมายของผลงานกลุ่มตัวอย่าง

ในขั้นตอนนี้จะศึกษาข้อมูลพื้นฐานของศิลปินและผลงานที่เคยทำมาแล้วในอดีตบางส่วนที่เกี่ยวข้องกับผลงานที่จะนำมาวิเคราะห์โดยการศึกษานี้จะประกอบไปด้วยประเด็นสำคัญ ดังนี้

- ประวัติของศิลปิน
- ผลงานชิ้นสำคัญ
- แนวความคิดและรูปแบบทางศิลปะ

ซึ่งการศึกษาในประเด็นทั้งสามนี้เป็นเหมือนข้อมูลเบื้องต้นที่นำมาใช้ในการวิเคราะห์และเปรียบเทียบ

การพรรณนาวิเคราะห์และเปรียบเทียบความหมายของผลงานกลุ่มตัวอย่างกับปรัชญาในทางพระพุทธศาสนา

หลังจากได้พรรณนาถึงผลงานของศิลปินกลุ่มตัวอย่างที่ได้คัดเลือกมาแล้ว ผู้วิจัยจะวิเคราะห์และเปรียบเทียบผลงานชิ้นนั้น ๆ กับแนวคิดหลักการปรัชญาทางพระพุทธศาสนาในลักษณะการเปรียบเทียบความคล้ายคลึงและสังเคราะห์เนื้อหานั้นด้วยข้อมูลที่ค้นคว้าและทัศนคติของผู้วิจัย

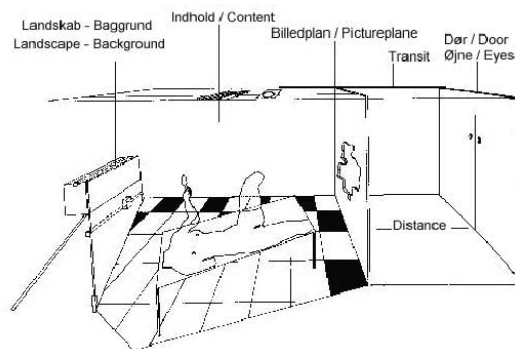
สรุปผล

ในขั้นตอนการสรุปผลจะใช้ผลการพรรณนาวิเคราะห์จากผลงานศิลปินทั้ง 5 ชิ้นผลงาน โดยสรุปเป็นประเด็นสำคัญตามวัตถุประสงค์การวิจัย

ผลการดำเนินงาน

ผลการวิเคราะห์ผลงาน "Étant Donnés" ของ Marcel Duchamp

ผลงานของ Duchamp ชิ้นนี้ถูกค้นพบภายหลังจากเขาได้เสียชีวิตไปแล้ว ซึ่งเขาก็มีได้อธิบายเนื้อหาของผลงานไว้ จึงยังเป็นปริศนามาถึงทุกวันนี้ว่าเขาต้องการนำเสนอความคิดอะไร แต่ถึงกระนั้นมันก็วิชาการทางศิลปะจำนวนมากได้พยายามตีความสิ่งที่เขาสร้างสรรค์ขึ้นมาทั้งในแง่ของเทคนิคกระบวนการและความหมายในผลงาน ตัวอย่างเช่น Jean Francois Lyotard ได้ทำภาพจำลองเพื่อศึกษาผลงานชิ้นนี้ขึ้นโดยตรงและเขาให้ทัศนะว่า ผลงานชิ้นนี้เป็นการเลียนแบบมุมมองทัศนียภาพ (perspective) ในแบบยุคเรเนซองส์คาบเกี่ยวกับช่วงต้นยุคสมัยใหม่ โดยที่ Duchamp ได้กำหนดมุมมองให้เห็นเฉพาะส่วนสำคัญภายในภาพและจุดรวมสายตาสายตาจะพุ่งเป้ารวมสายตาไปที่ตะเกียงเป็นสำคัญ



ภาพ 6 ภาพไดอะแกรมที่สร้างขึ้นโดย Jean-Francois Lyotard
ที่มา : Lyotard, Jean Francois, 1977

ในขณะที่การตีความอื่น ๆ ก็มักจะกล่าวถึงวิธีการนำเสนอที่แปลกใหม่เกินกว่าที่ผลงานใด ๆ ในยุคนั้นแต่ในด้านเนื้อหาผู้วิจัยพบเพียงการกล่าวสั้น ๆ เพียงว่าเป็นภาพสะท้อนการตายและการฆาตกรรมผู้วิจัยจะวิเคราะห์เนื้อหาและความหมายโดยจะแบ่งเป็นประเด็นสำคัญต่าง ๆ ดังนี้

การใช้ภาพเรือนร่างสตรีที่เปลือยเปล่าอันหงายและกางขาแยกออกจากกันเผยให้เห็นถึงช่องคลอดของเรือนร่างนั้น ผู้วิจัยตีความภาพเรือนร่างนี้ถึงการกำเนิดและความตายในความหมายเดียวกัน เนื่องจากภาพเรือนร่างของสตรีซึ่งดูคล้ายภาพคนที่นอนตายเหยียดตัวอยู่อย่างไร้ลมหายใจ ช่องคลอดเป็นสัญลักษณ์ของการให้กำเนิดหรือการเกิด ประเด็นนี้หากเปรียบเทียบตามหลักพระพุทธศาสนาจะพบความเชื่อที่ว่า การเกิดและการตายมีคุณค่าเสมอกัน นั่นคือ ความเกิดก็เป็นทุกข์ ความเจ็บไข้ก็เป็นทุกข์ ความแก่ชราก็เป็นทุกข์ และความตายก็เป็นทุกข์ ซึ่งเป็นสิ่งสะท้อนวงรอบของชีวิตตั้งแต่จุดเริ่มต้นจนถึงจุดสิ้นสุดว่าเสมอกันด้วยความทุกข์ ดังพุทธดำรัสว่า

“ภิกษุทั้งหลาย นี่แล คือความจริงอันประเสริฐเรื่องความทุกข์ คือความเกิดก็เป็นทุกข์ ความแก่ก็เป็นทุกข์ ความเจ็บไข้ก็เป็นทุกข์ ความตายก็เป็นทุกข์ ความประจวบกับสิ่งที่ไม่รักก็เป็นทุกข์ ความพรากจากสิ่งที่รักก็เป็นทุกข์ ความปรารถนาสิ่งใดแล้วไม่ได้สิ่งนั้นเป็นทุกข์ กล่าวโดยย่อ ชันธ 5 ที่ประกอบด้วยอุปาทานเป็นทุกข์” (พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

ฉะนั้นในบริเวณของภาพเรือนร่างสตรีนี้ ผู้วิจัยตีความถึงการตายและการถือกำเนิด ซึ่งเป็นลักษณะวัฏจักรของสิ่งมีชีวิต โดยผู้วิจัยเชื่อว่าผลงานชิ้นนี้พยายามสื่อสารถึงการตายและการเกิดใหม่ซึ่งเป็นสภาวะเดียวกัน

เมื่อด้านที่ดูตะเกียงชิ้นนี้มีนัยยะถึงการส่องทาง ในความหมายทั่วไปของตะเกียง ผู้คนจะเข้าใจว่าเป็นอุปกรณ์ส่องสว่างในความหมายเชิงเปรียบเทียบมักจะกล่าวถึงการส่องให้เห็นหนทางที่ดีกว่า แสงสว่างทางปัญญา การชี้นำไปสู่หนทางที่ดี การขจัดความมืดมน

ภาพทิวทัศน์ที่สวยงามน่าจะสื่อถึงดินแดนที่ไม่มีอยู่จริงบนโลกแต่ทว่าเป็นดินแดนในจินตนาการซึ่ง ความหมายในลักษณะนี้ถูกเปรียบเทียบคล้ายคลึงกันทั้งในความเชื่อแบบโลกตะวันออกและความเชื่อแบบโลกตะวันตก คือเปรียบสถานที่แห่งนี้เป็นสวรรค์ ซึ่งการที่บุคคลจะจุติจากภพมนุษย์ไปสู่สวรรค์ได้จะต้องประกอบคุณงามความดีในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่

ภาพนี้หากตีความโดยรวมตามทัศนคติของหลักทางพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยต้องการจะเปรียบเทียบให้เห็นว่า Duchamp สื่อสารถึงการเกิดและการตาย หากพิจารณาให้ลึกซึ้งในภาพผลงานจะชี้ให้เห็นถึงสภาวะของสิ่งที่ตายและเปิดเผยช่องทางกำเนิดเป็นความสัมพันธ์ในสิ่งเดียวกัน ความตายเป็นเสมือนการส่งผ่านการไปกำเนิดในอีกภพหนึ่ง ความเชื่อเช่นนี้เป็นสิ่งที่มักกล่าวถึงทั้งในคริสต์ศาสนาและพระพุทธศาสนา แต่ในบริบทของช่วงเวลา Duchamp สร้างผลงานชิ้นนี้เป็นช่วงขณะที่วิทยาศาสตร์กำลังรุดหน้าและปฏิเสธสภาวะหลังความตาย เนื่องจากวิทยาศาสตร์ยังไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าชีวิตหลังความตายมีอยู่จริง ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า Duchamp กำลังพยายามสื่อสารสัจธรรมที่จับต้องไม่ได้ผ่านผลงานศิลปกรรมชิ้นนี้

ประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจคือการบังคับมุมมองให้ผู้ชมมายืนดูได้เฉพาะตรงช่องรอยแยกของประตู ในประเด็นนี้อาจเปรียบเทียบได้ว่าการเข้าถึงสภาวะการเกิดและการตายนี้ต้องดูและเข้าถึงโดยลำพังบุคคลเท่านั้น ผู้ชมจึงได้แต่เพียงมองดูผลงานลอดช่องประตูที่เขากำหนดไว้ แต่ไม่สามารถเดินเข้าไปถึงข้างในผลงานได้ ประเด็นนี้จึงเป็นการชี้ให้เห็นว่าสภาวะหลังความตายนี้เป็นสิ่งที่มีอยู่จริง เพียงแต่ผู้ชมไม่สามารถเข้าไปถึงตรงนั้นได้เท่านั้นเอง

ผลการวิเคราะห์ผลงาน “Explaining pictures to a dead hare” ของ Joseph Beuys

ผลงานส่วนมากของเขามีสะท้อนเรื่องของชีวิต สภาวะการณ์ของการดำรงอยู่และความตาย การสื่อสารเชิงพิธีกรรมและการแสดงสดจึงเป็นวิธีการสำคัญที่เขาใช้อยู่เสมอในผลงานของเขา เช่นเดียวกับผลงานในชิ้นที่จะนำมาวิเคราะห์นี้มีชื่อผลงานว่า “How to explain pictures to a dead hare” ซึ่งเขาสร้างสรรค์ขึ้นใน ค.ศ. 1965 และเป็นการแสดงสดตลอดเวลา 3 ชั่วโมง

ในผลงานเริ่มต้นจากเขาทาใบหน้าด้วยน้ำผึ้งและปิดด้วยแผ่นทองคำเปลวทั้งใบหน้าปกคลุมไปถึงด้านหลังศีรษะ เขาอุ้มกระต่ายที่ตายแล้วไว้ในอ้อมแขน ช่วงแรกของการแสดงผู้ชมจะถูกกั้นไว้ภายนอกให้ยืนดูศิลปินได้เพียงอย่างเดียว โดยภายในห้องจะมีภาพจิตรกรรมแขวนไว้และของที่วางไว้เคลื่อนกลาด บริเวณเท้าด้านขวาเขาสวมแผ่นเหล็กไว้ที่พื้นรองเท้า เขาเริ่มจากอุ้มกระต่ายเดินไปรอบ ๆ ห้อง เสียงจากเท้าด้านขวาของเขาที่สวมแผ่นเหล็กกระทบพื้นเสียงดังเป็นระยะ เขากลับกระโดดไปที่หูกระต่ายและใช้ปากคาบหูของมันไว้ หลายครั้งที่เขาพามันไปชมผลงานและอธิบายอะไรบางอย่างให้มันและทำราวกับกระต่ายตัวนี้ยังมีชีวิตอยู่ จนเมื่อเวลาผ่านไป 3 ชั่วโมง เขาจึงให้ผู้ชมเข้ามาภายในได้และเขาเดินไปนั่งบนเก้าอี้ประคองกระต่ายไว้ในอ้อมกอดและนั่งหันหลังให้ผลงานจิตรกรรม นิตยสาร UK. essays ได้เขียนบทวิเคราะห์ผลงานชิ้นนี้ไว้อย่างน่าสนใจว่า “การแสดงสดของ Beuys ได้เสนอวิธีคิดแบบใหม่เกี่ยวกับโครงสร้างและความหมายของศิลปะ ซึ่งแตกต่างจากศิลปินแบบดั้งเดิมที่น่าเสนอประสบการณ์ในงานจิตรกรรมหรือผลงานประติมากรรม Beuys ผิวก่อนสื่อศิลปะใหม่ที่เรียกว่าศิลปะการแสดง โดยที่ศิลปินไม่ได้แสดงวัตถุทางศิลปะ แต่แสดงตัวเองด้วยการสร้างงานซึ่งนำเสนอเกี่ยวกับความมีชีวิต (Live)”

และในบทความเดียวกันนี้ได้วิเคราะห์ถึงสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่ปรากฏในผลงานนี้ด้วยว่า “การแสดงของ Beuys ทุกรายละเอียดล้วนมีความหมายทั้งการกระทำของเขาและวัสดุเฉพาะที่เขาเลือกใช้ อาทิ น้ำผึ้งหมายถึง การยืนหยัดเพื่อชีวิตและทองคำเปลวหมายถึง ความมั่งคั่ง แสงสว่าง สติปัญญา สิ่งของเหล่านี้ช่วยกันสร้างออร่าความเป็นเหมือนผีให้กับ Beuys ซึ่งเชื่อมโยงตัวเขาเข้ากับจิตวิญญาณ กระต่ายเป็นตัวแทนความตายและความอมตะ ความรู้สึทางวิญญาณที่อบอุ่นเป็นตัวเป็นตนและเหล็กที่ขาของเขาหมายถึงการยืนหยัดด้วยเหตุผลที่ยากลำบากและเหล็กยังเป็นตัวนำสำหรับพลังงานที่มองไม่เห็น วัสดุเหล่านี้ไม่ได้ແທກคอกแต่อย่างใดและมันยังถูกนำมาใช้เพื่อทำทนายการแสดงผลงานศิลปะของเขาในครั้งนี้” (UK. essays, 2018)

จะเห็นได้ว่าการแสดงสดของเขาเป็นการทำให้ผู้ชมเกิดการรับรู้ทางประสบการณ์ร่วมกับเขาในสภาวะปรากฏการณ์เดียวกันด้วยการสื่อสารทางพิธีกรรม (Ritual Conversation) ซึ่งผู้ชมสามารถรับรู้ร่วมกันในเหตุการณ์นั้น ณ ขณะปัจจุบัน ผู้ชมถูกนำเข้าสู่ปรากฏการณ์บางอย่างที่มีตัวเขาเป็นสะพานเชื่อมระหว่างชีวิตและความตายได้อย่างน่าอัศจรรย์ อาจกล่าวได้ว่าวิธีการของเขาในลักษณะนี้ไปปฏิบัติแนวคิดทางศิลปะยุคก่อนหน้านั้นโดยสิ้นเชิงว่า ศิลปะจะต้องเป็นวัตถุที่ถูกดูเพียงอย่างเดียว แต่ทว่าในผลงานของเขาชิ้นนี้ ผู้ชมได้เข้ามามีส่วนร่วมในปรากฏการณ์ทางจิตวิญญาณของเขาไปพร้อม ๆ กัน สามารถทำให้เกิดการสื่อสารระหว่างวิญญาณซึ่งมองไม่เห็นสามารถรับรู้ได้อย่างเป็นรูปธรรม ผลงานแสดงสดของเขาชิ้นนี้ชวนให้ผู้ชมนึกถึงผลงาน Pieta (พระแม่กับพระบุตร) ซึ่งเป็นผลงานสำคัญในยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการอันเลื่องชื่อของ Michelangelo ที่เป็นสัญลักษณ์ถึงความรักและความเมตตา

หากเปรียบเทียบผลงานชิ้นนี้กับความเชื่อในทางพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยจะขอยกพระสูตรหนึ่งที่น่าสนใจมาเปรียบเทียบกับผลงานชิ้นนี้ โดยสรุปความจากปาลีเลเยะสูตร (พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) คือในสมัยหนึ่งพระพุทธองค์ท่านเคยปลีกเร้นหนีไปจากหมู่พระภิกษุเนื่องจากในสมัยนั้นพระภิกษุทะเลาะวิวาทกันและประพฤติดนเป็นผู้นอนยาก ท่านจึงปลีกเร้นไปอยู่ในป่าปาลิเลเยะ เมื่อพระองค์ไปจำพรรษาอยู่ในป่านั้นได้มีช้างปาลิเลเยะได้มาปรนนิบัติอุปัฏฐากท่าน จนลิงในป่าอยากได้เข้ามาอุปัฏฐากบ้าง ลิงจึงได้ไปเก็บรวงผึ้งมาถวายท่าน ในคราวแรกพระพุทธองค์มิได้น้ำผึ้งจนกระทั่งลิงได้นำรังผึ้งนั้นมาพิจารณาและพบว่ามียตัวอ่อนผึ้งอยู่ ลิงจึงแกะตัวอ่อนนั้นออกและนำรังผึ้งนั้นมาถวายใหม่พระพุทธองค์จึงรับมาฉัน เมื่อลิงเห็นดังนั้นจึงกระโดดโลดเต้นด้วยความดีใจ จนตกลงมาถูกกิ่งไม้เสียบตาย ล่วงมาจนออกพรรษา พระอรหันต์ได้มาราบอาราธนาทูลเชิญท่านกลับ ช้างป่าจะตามเสด็จพระพุทธเจ้ามาด้วย พระองค์ได้ทรงห้ามไว้ ช้างปาลิเลเยะจึงมิได้ตามพระองค์มา ด้วยความคิดถึงพระพุทธองค์ช้างตัวนั้นได้ตรอมใจตายทั้งลิงและช้างนั้นได้เป่ญติเป็นเทพบุตรในสวรรค์

จากการยกพระสูตรบทปาลีเลเยะสูตรมาเปรียบเทียบกับผลงานของ Beuys นี้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่าเรื่องทั้งสองมีความคล้ายคลึงกันในประเด็นเรื่องพระพุทธองค์และ Beuys เป้าหมายต่อความเห็นผิดของมนุษย์ด้วยกัน เนื่องจากมนุษย์นั้นมากไปด้วยมิฉาหิฐิ (ความเห็นผิด) และตัณหา Beuys เลือกที่จะสอนกระต่าย ในขณะที่พระพุทธองค์เลือกที่จะไปโปรดสอนสัตว์ในป่า

วิธีในการสอนนั้นเป็นวิธีการเฉพาะที่เข้าใจได้เฉพาะผู้สอนเพียงลำพัง ดังตัวอย่างที่พระพุทธองค์แสดงอภักิริยาบางอย่างให้สัตว์ทั้งสองเข้าใจจนสามารถมาอุปัฏฐากพระองค์ได้ถูกต้องตามพระธรรมวินัย ในขณะที่เดียวกัน Beuys ก็เลือกวิธีการกระซิบกระซาบอะไรบางอย่างให้กับกระต่ายและแสดงเหมือนว่ากระต่ายเข้าใจสิ่งที่เขาสื่อสารได้เป็นอย่างดี

ในท้ายที่สุดทั้งช้างป่า ลิง และกระต่าย มิได้มีความหมายเป็นเพียงสัตว์ที่ไม่รู้ภาษาอีกต่อไป สัตว์เหล่านี้ดูราวกับเข้าใจภาษามากกว่ามนุษย์ทั่ว ๆ ไปด้วยซ้ำและที่สำคัญเมื่อสัตว์เหล่านี้ได้ตายลง สภาพของความเป็นผู้รู้ มิได้จำกัคคอยู่ใรร่างของสัตว์เดรัจฉานอีกต่อไป สำหรับกระต่ายที่อยู่ในการแสดงของ Beuys แม้ผู้ชมจะไม่สามารถรู้เห็นสภาวะหลังความตายของกระต่ายได้จริง แต่ Beuys ก็ได้แสดงให้เห็นราวกับว่าเขาได้สร้างภาวะผู้รู้ให้กลับลงมาในร่างกระต่ายตัวนี้ จนทำให้มีความรู้ความเข้าใจเรื่องราวต่าง ๆ โดยเฉพาะภาพศิลปะได้ดียิ่งกว่ามนุษย์อีกด้วย

ด้วยความเคยชินของมนุษย์มักจะเชื่อว่า สิ่งมีชีวิตต่าง ๆ เกิดมาแล้วเมื่อถึงเวลาที่ตายลงก็เป็นอันยุติความมีชีวิตและสิ่งมีชีวิตโดยเฉพาะสัตว์เดรัจฉานมีปัญหา ความฉลาดน้อยกว่ามนุษย์ ซึ่งจากตัวอย่างผลงานของ Beuys และพระสูตรที่ยกตัวอย่างมาได้ปฏิเสธความเชื่อเหล่านี้โดยสิ้นเชิง

จากประเด็นที่ผู้วิจัยได้เปรียบเทียบไว้นี้แสดงให้เห็นปรัชญาที่เป็นสากลอย่างหนึ่งว่า ความเมตตาเป็นภาษากการสื่อสารที่ยิ่งใหญ่และเข้าถึงได้ในทุกจิตใจแม้ว่าจะเป็นสัตว์เดรัจฉาน และประเด็นความเชื่อเรื่องโลกหลังความตายว่าสิ่งมีชีวิตที่เราเข้าใจว่าเขาเป็นเพียงสัตว์แต่ภายหลังจากที่เขาตายไปแล้วเขาอาจจะเปลี่ยนไปสู่ภพภูมิที่สูงกว่าก็เป็นได้

จิตในความหมายทางพระพุทธศาสนาเป็นสภาพรู้ที่เปลี่ยนภพชาติไปตามผลของการกระทำ ฉะนั้นมุมมองต่อเรื่องของจิตที่พระพุทธองค์และ Beuys แสดงให้เห็นเป็นความเชื่อในลักษณะเดียวกันว่า จิตนี้แม้จะอาศัยอยู่ในร่างของสัตว์เดรัจฉานก็ยังคงมีสภาพของจิตที่เป็นพุทธะอยู่ สามารถที่จะขัดเกลาและพัฒนาได้จากการเรียนรู้ จิตดวงนั้นก็อาจจะพัฒนาไปสู่ความรู้ที่ยิ่งใหญ่ได้ แม้ว่ายากภายนอกจะปรากฏในรูปของสัตว์เดรัจฉานก็ตาม

5.3 ผลการวิเคราะห์ผลงาน “Cleaning the mirror” ของ Marina Abramovic

หลังจาก ค.ศ. 1975 เป็นต้นมา Abramovic ได้สร้างผลงานศิลปะแสดงสดอย่างเข้มข้น แนวคิดและอุปกรณ์สำคัญในการแสดงของตัวศิลปินจะให้ความสำคัญในการใช้ร่างกายก้าวข้ามขีดจำกัดความกลัว ความเจ็บปวดของร่างกายไปให้ได้ ในลักษณะพิธีกรรมทางศาสนาที่เชื่อมต่อประสบการณ์และความรู้สึกในขณะนั้น โดยให้กายซึ่งเป็นเสมือนวัตถุและความรู้สึกซึ่งเป็นเสมือนจิตใจเป็นส่วนสำคัญในการแสดง

ใน ค.ศ. 1995 ศิลปินได้สร้างผลงานที่น่าสยดสยองขึ้นมาชิ้นหนึ่งคือ ผลงานชื่อ Cleaning the mirror ซึ่งเป็นผลงานที่ประกอบไปด้วยจอมอนิเตอร์เรียงซ้อนกันจำนวน 5 จอ และในแต่ละจอจะมีภาพวิดีโอที่บันทึกการแสดงการขัดถูกระจกมนุษย์ด้วยตัวเอง และทำการแสดงผลงานนี้อีกหลายครั้งในลักษณะการแสดงสด ในการวิเคราะห์ผลงานชิ้นนี้ผู้วิจัยจึงนำผลงานต้นฉบับชิ้นแรกมาทำการวิเคราะห์

ภาพที่แสดงในวิดีโอทั้ง 5 จอ เริ่มจากด้านบนสุดเป็นภาพที่ศิลปินขัดกระจกโหลกศีระะ เรียงลงมาเป็นกระจก ขีโครง กระจกมือ กระจกเชิงกราน และกระจกส่วนเท้าตามลำดับ ในการแสดงจะสังเกตเห็นว่าศิลปินวางโครงสร้างกระจกไว้บนตักและใช้แปรงชุบน้ำสบูขัดคราบโคลสืดำจนกระจกค่อย ๆ มีสีขาวขึ้น ในขณะเดียวกันคราบสกปรกที่ถูกขัดก็จะมาปรากฏอยู่บนร่างกาย

และเสื้อผ้าของศิลปินแทน ซึ่งศิลปินกล่าวว่า การแสดงนี้คือการทำความสะอาดเพื่อขัดเกลา กระจกหรือภาพสะท้อนสุดท้ายของมนุษย์ นั่นก็คือความตายนั่นเอง การที่นำโครงกระดูกมนุษย์มาใช้ในการแสดงเป็นนัยยะถึงความตายและขณะเดียวกันก็เป็นภาพสะท้อนความจริงว่าในมนุษย์ทุกคนล้วนมีโครงกระดูกเป็นส่วนประกอบสำคัญในร่างกายทุกคน ศิลปินอุปมาว่าโครงกระดูกนี้เป็นเสมือนครอบครัว (Family-likeness) ซึ่งหมายถึงว่านอกจากมนุษย์ทุกคนจะมีโครงกระดูกอยู่ในร่างกายแล้ว และถ้าหากสืบค้นรหัสทางพันธุกรรมย้อนหลังไป เชื่อว่ามนุษย์ทุกคนล้วนมีความเกี่ยวข้องทางพันธุกรรมกันได้แทบทั้งสิ้น

Abramovic เคยให้สัมภาษณ์กับทีมงาน ADB (A Day Bulletin) เกี่ยวกับการพยายามสืบค้นรหัสทางพันธุกรรมของตัวเองว่า

“การเกิดในครอบครัวที่มีวีรบุรุษของชาติสองคนทำให้ฉันตั้งคำถามกับตัวเองว่า ทำไมเราถึงเป็นคนแบบนี้ ก่อนหน้านี้นี้ก็เพิ่งทำการตรวจดีเอ็นเอจากน้ำลาย ผลการตรวจนั้นสืบย้อนกลับไปได้ 700 ปี ตอนแรกฉันคิดว่าตัวเองมีความเกี่ยวข้องกับเจงกิสข่านเสียอีก แต่ก็ไม่มีนะ (หัวเราะ)

เมื่อ 700 ปีที่แล้ว มีสงครามครั้งใหญ่ระหว่างอาณาจักรเติร์กกับอาณาจักรซีเรีย มันเป็นสงครามแห่งความตาย ไม่มีใครชนะสงครามนี้ ทุกคนตายหมดสิ้น มีนักรบคนหนึ่งรอดชีวิตอยู่ในช่วงเวลานั้น ๆ ในตำนานมีเด็กผู้หญิงคนหนึ่ง เดินมองหาว่ามีใครรอดชีวิตเพื่อจะเอาน้ำให้เขาดื่ม เมื่อชายคนนั้นได้ดื่มน้ำแล้วเขาก็ตายในอ้อมแขนของเธอ ชายผู้นี้เป็นวีรบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ในสงครามนั้น มีลูกชายสี่คน ซึ่งลูกชายสี่คนนั้นก็มียาพาต่อม่ออีกสี่สาย และหนึ่งในนั้นเป็นปู่ทวดของฉัน (หัวเราะ) ดังนั้น โดยเนื้อแท้แล้วเราสืบสายเลือดมาจากนักรบนะ นี่เป็นสิ่งที่รู้สึกมาตลอด” (ABD Team, 2018, para 14)

ในทางพระพุทธศาสนา การพิจารณาความเป็นจริงของร่างกายและจิตใจนี้มีปรากฏอยู่ในหลายหมวดธรรม ที่พบว่ามีความเกี่ยวข้องพอจะยกขึ้นมาเทียบเคียงกับผลงานของ Abramovic ได้ ได้แก่หมวดสติปัฏฐานสูตร การพิจารณากายานุปัสสนาสติปัฏฐาน ด้วยเนื้อความในธรรมหมวดนี้กล่าวถึงการพิจารณาสภาพความเป็นจริงของร่างกายในแง่มุมต่าง ๆ อาทิ การพิจารณากายให้เห็นเป็นเพียงธาตุ ดิน น้ำ ลม ไฟ หรือมหาภูตรูป 4 ประกอบกันขึ้นมา การพิจารณากายให้เห็นถึงความสกปรกเป็นปฏิกุล การพิจารณากายให้เห็นเป็นซากศพที่ตายแล้ว และการพิจารณามรณานุสติให้เห็นว่าร่างกายนี้มีความตายเป็นของคู่กัน ฯ แม้ว่า การพิจารณาสภาพความเป็นจริงของร่างกายในคำสอนของพระพุทธองค์จะมีหลากหลายมุมมอง แต่ว่าวัตถุประสงค์สำคัญคือ พระองค์ต้องการสอนให้พิจารณาร่างกายเพื่อให้เกิดความสลัดสังเวชในความเป็นจริงของร่างกายนี้และให้ยอมรับในสภาพความเป็นจริงว่าร่างกายนี้เป็นเพียงวัตถุอันหนึ่งไม่ต่างอะไรจากร่างกายของสัตว์หรือวัตถุสิ่งของ เมื่อถึงกาลเวลาที่หมดเหตุปัจจัย ร่างกายนี้ย่อมแตกทำลายสลายลงไปเป็นธรรมดา

หากจะพิจารณาผลงานศิลปะการแสดงสดของ Abramovic ในแง่มุมทางพระพุทธศาสนาจะพบประเด็นที่เทียบเคียงกันได้หลายประเด็น ดังนี้

- การที่นำโครงกระดูกมนุษย์มาวางไว้บนดัก เปรียบได้กับคำสอนที่ว่า ในกายของเรานี้ประกอบด้วยอวัยวะน้อยใหญ่ หรือเรียกว่า อากา 32 ประกอบด้วย ผม ขน เล็บ ฟัน ผิวหนัง กล้ามเนื้อ กระดูก อวัยวะภายใน ของเหลวต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้ล้วนมีอยู่ในร่างกายตนเองและร่างกายบุคคลอื่นเหมือน ๆ กัน ดังนั้นกระบวนกรกระดูกที่นำมาใช้ในการผลงานจึงเป็นภาพสะท้อนของตัวเองในการสื่อความหมายว่าร่างกายของทุก ๆ คน ย่อมมีสภาพเช่นนี้ต่างกัน

- การขัดถูโครงกระดูกเปรียบเสมือนการขัดเกลาจิตใจ คราบโคลความสกปรกที่ถูกขัดออกจากกระดูกเป็นเสมือนการพยายามเรียนรู้ทำความเข้าใจในร่างกายและความตาย การขัดถูลบไล้ไปบนโครงกระดูกส่วนต่าง ๆ ทำให้ศิลปินได้ทำความเข้าใจเทียบเคียงกับร่างกายตนเอง

- การอุปมากระดูกเป็นเสมือนความตายเป็นการแสดงให้เห็นว่าความตายเป็นสิ่งที่มิมากับคนเราทุกคน ดังคำสอนส่วนหนึ่งในหมวดการพิจารณากาย ในบทสวด อภินิหารปัจเจกชน (พระพรหมคุณาภรณ์, 2554) “มรณะธัมโม ทิ มรณัง อะนะติโต เรามีความตายเป็นธรรมดาจะล่วงพ้นความตายไปไม่ได้”

ด้วยวิทยาศาสตร์ในโลกตะวันตกมีความพยายามอย่างยิ่งที่จะก้าวล่วงเอาชนะความแก่ ความเจ็บไข้ได้ป่วย และความตาย เพื่อให้นมนุษย์เป็นอมตะหรือมีชีวิตยืนยาวที่สุดเท่าที่จะทำได้ ดังนั้นเราจะเห็นว่าทัศนคติของชาวตะวันตกที่มีต่อชีวิตและความตายจึงให้ความสำคัญต่อรูปร่างกายนี้ การบำบัด บำรุงรักษาตลอดถึงการยังชีพร่างกายไว้จึงเป็นสิ่งที่สวนทางกับทัศนคติของชาวพุทธอย่างสิ้นเชิงเนื่องจากพระพุทธองค์สอนให้พิจารณาร่างกายให้เห็นตามความเป็นจริงว่ามีความเสื่อมและดับสลายไปในที่สุด เหตุผลก็เพื่อขัดความยึดถือในร่างกายที่เปลี่ยนแปลงไปตามกลไกของธรรมชาติอันเป็นสาเหตุแห่งทุกข์นั่นเอง

ผลการวิเคราะห์ผลงาน “Nantes Triptych” ของ Bil Viola

ผลงานชื่อ “Nantes Triptych” เป็นผลงานชิ้นสำคัญชิ้นหนึ่งของ Viola ที่ผู้วิจัยคัดเลือกมาวิเคราะห์ เนื่องจากผลงานชิ้นนี้สะท้อนทัศนะเรื่องชีวิตและความหมายด้วยสื่อสมัยใหม่ที่น่าสนใจ โดยการสื่อสารถึงผู้ชมในลักษณะเชิงปรากฏการณ์นิยม โดยสัญลักษณ์ที่ปรากฏในงานเป็นปรากฏการณ์จริงและสามารถเชื่อมโยงความหมายไปสู่ประสบการณ์ทางความคิดต่อทัศนคติเรื่องชีวิตและความตายได้อย่างแยบยล

ผลงาน “Nantes Triptych” จัดแสดงครั้งแรกที่ Musée des Beaux Arts ซึ่งเป็นวิหารเก่าในศตวรรษที่ 17 อยู่ในเมือง Nantes ซึ่งผลงานนิทรรศการจัดขึ้นโดย Centre National des Arts Plastiques แห่งประเทศ ฝรั่งเศส Viola ได้เลือกใช้รูปแบบ Triptych (ฉากบานพับสามบาน) ซึ่งเป็นรูปแบบศิลปะเชิงประเพณีในการนำเสนอภาพทางศาสนาในศิลปะตะวันตกยุคเก่า การเขียนภาพในลักษณะเป็นบานพับแบบนี้เป็นที่นิยมในช่วงฟื้นฟูศิลปวิทยาการ

Viola ได้เลือกใช้วิดีโอและเสียงแทนการวาดภาพจิตรกรรมในผลงานแบบเก่าและจัดวางเป็นสามช่องในลักษณะแบบ Triptych โดยที่ภาพทางด้านซ้ายของผู้ชมเป็นภาพวิดีโอบันทึกการให้กำเนิดบุตร ภาพตรงกลางเป็นภาพวิดีโอบันทึกคนที่กำลังจมอยู่ในน้ำ และภาพทางด้านขวาของผู้ชมเป็นภาพวิดีโอบันทึกผู้ป่วยในอาการโคม่าที่กำลังจะเสียชีวิต วิดีโอนี้มีความยาวประมาณ 30 นาทีและฉายวนซ้ำไปเรื่อย ๆ ตลอดการแสดงในนิทรรศการ ในส่วนของเสียงที่ใช้เป็นส่วนประกอบในผลงาน ได้ใช้เสียงในบรรยากาศจริง ๆ ขณะถ่ายทำ ซึ่งเสียงที่ปรากฏมักเป็นเสียงของมารดาที่กรีดร้องด้วยความเจ็บปวดขณะที่กำลังแบ่งให้ทารกคลอดออกมา จนกระทั่งได้ยินเสียงร้องของทารกแรกคลอดจากวิดีโอด้านซ้ายสุด และเสียงเครื่องช่วยหายใจของผู้ป่วยในวิดีโอด้านขวาสุด

กล่าวได้ว่าผลงานสะท้อนให้เห็นถึงสภาวะของการกำเนิด การดำรงชีวิต ไปจนถึงความตาย โดยเรียงลำดับจากวิดีโอภาพจากช่องทางซ้ายมือของผู้ชมไปจนถึงช่องทางขวามือ มีรายละเอียดดังนี้

- ภาพวิดีโอทางด้านซ้ายของผลงานแสดงสภาวะของการเกิด ซึ่งเต็มไปด้วยความทุกข์ของมารดาซึ่งเจ็บปวดขณะทำการคลอด ทารกซึ่งเมื่อคลอดออกมาก็ร้องไห้ด้วยความทุกข์ในการเผชิญกับสภาวะใหม่ที่ยังไม่เคยชิน เป็นปรากฏการณ์อันหนึ่งที่มนุษย์ทุกคนอาจจะจำเหตุการณ์ในตอนนั้นไม่ได้ แต่มีปรากฏในมนุษย์ทุกคน

- ในภาพวิดีโอตรงกลางเป็นภาพบันทึกคนที่กำลังจมอยู่ในน้ำ เป็นประสบการณ์ที่ฝังใจอย่างหนึ่งของ Viola ในคราวที่เขาเคยจมน้ำจนเกือบจะเสียชีวิต อย่างที่กล่าวในหัวข้อที่แล้วว่าเขามักจะใช้ภาพคนที่จมน้ำในผลงานหลายชิ้น เนื่องจากการค้นพบคำตอบอย่างหนึ่งของการมีชีวิตว่า สภาวะของชีวิตและความตายมีความคาบเกี่ยวกันอย่างมาก ความตายอยู่ใกล้ชิดกับมนุษย์ทุกคน ดังนั้นมุมมองต่อการมีชีวิตของเขาจึงมักสะท้อนภาพคนที่จมน้ำเปรียบได้กับสภาวะที่คาบเกี่ยวกับความตายชีวิตเป็นสิ่งที่ประหลาดและมีช่วงเวลาไม่นาน

- ภาพวิดีโอทางด้านขวาเป็นภาพผู้ป่วยคนหนึ่งที่มีอาการโคม่า คือการเจ็บป่วยในระยะวิกฤติ ซึ่งในวิดีโอจะฉายภาพผู้ป่วยคนหนึ่งนอนหายใจวาวริน ได้ยินเสียงการหายใจเป็นจังหวะ จนเสียงการหายใจค่อย ๆ ช้าลงและหยุดหายใจไปในที่สุด

นั่นหมายความว่าวิดีโอทั้งสามสะท้อนการมีชีวิตของมนุษย์ตลอดช่วงอายุขัยในทัศนะของความจริงของการเกิดขึ้น การดำรงอยู่และจะแตกดับทำลายไป ตามกฎของพระไตรลักษณ์ สภาวะความเป็นจริงที่เที่ยงแท้แน่นอนเป็นหลักสากลที่มนุษย์ทุกคนต้องพบเจอ ดังสุภาษิตในพระพุทธศาสนา บทอภิณหปัจเจกชน (พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตโต), 2554) ซึ่งมีความว่า ความแก่ชรา ความเจ็บไข้ ความตายเป็นสมบัติของทุก ๆ คน จะหลีกเลี่ยงไปไม่ได้และชีวิตยังประกอบไปด้วยการพลัดพราก ความโศกเศร้า ความทุกข์ต่าง ๆ นานา ซึ่งเป็นผลมาจากกรรมโดยที่มีสาเหตุมาจากการกระทำกรรมของแต่ละบุคคลทั้งสิ้น

ผลงานชิ้นนี้ ผู้วิจัยเชื่อว่าเมื่อผู้ชมได้เห็นความเป็นจริงว่า ความเกิด ความมีชีวิต และความตายล้วนเป็นทุกข์และเป็นสมบัติของทุกคน ผู้ชมจะเกิดการน้อมนำประสบการณ์ที่เห็นจากผลงานย้อนกลับมาทบทวนพิจารณาตนเองซึ่ง เป็นทางเดินไปสู่การวิปัสสนาเพื่อให้เกิดปัญญาเห็นแจ้งในความจริงของชีวิต ในประวัติของ Viola กล่าวกันว่าช่วงที่ศิลปินได้เดินทางไปทำผลงานที่ประเทศญี่ปุ่น ได้ศึกษาศาสนานิกายเซน (ซึ่งเป็นรากที่แตกแขนงออกจากปรัชญาทางพุทธนิกายหนึ่ง) จึงมีความเป็นไปได้ที่ศิลปินจะนำปรัชญาจากนิกายเซนมาใช้ประกอบในแนวคิดในการสร้างสรรค์ผลงานด้วย

ผลการวิเคราะห์ผลงาน “Self” ของ Marc Quinn

ผลงาน Self ของ Quinn ได้รับการกล่าวขานถึงความน่าสะพรึงกลัวเป็นอันมาก เนื่องจากผู้ชมได้เห็นก้อนเลือดของเขาและรูปทรงใบหน้าของเขาที่ปรากฏรอยย่นและรายละเอียดเหมือนศีรษะของคนจริง ๆ ด้วยแนวคิดของเขานำเลือดในปริมาณที่เท่ากับปริมาณเลือดทั้งหมดที่มีในร่างกายของเขามาหล่อเป็นภาพใบหน้าของเขาเอง อีกทั้งการใช้เครื่องทำความเย็นเพื่อเก็บรักษาอุณหภูมิของเลือดไว้ให้เลือดยังสดและมีชีวิตอยู่ สิ่งเหล่านี้เพื่อเป็นการแทนความหมายสภาวะความดำรงอยู่ของ

ชีวิต โดยได้จำลองตัวตนด้วยเลือดของตนเองและลักษณะทางกายภาพของใบหน้าแทนความเป็นอัตตาตัวตนของเขา แผงความหมายหนึ่งว่าหากเครื่องทำความเย็นนี้ชำรุดหรือขัดข้อง ก้อนเลือดนี้ก็จะเสื่อมสภาพสูญสลายไม่ต่างอะไรกับร่างกายของคนเราทั่ว ๆ ไป หากเปรียบเทียบงานชิ้นนี้กับพระสูตรในพระพุทธศาสนาผู้วิจัยเห็นว่าผลงานชิ้นนี้ใกล้เคียงกับการพิจารณาร่างกายในหมวด กายานุปสนาสติปัฏฐานหลายข้อด้วยกัน ข้อที่สำคัญคือการพิจารณาร่างกายเป็นธาตุต่าง ๆ อันได้แก่ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟ ดังเนื้อความในพระสูตรที่ว่า “ปุณ จปร ภิกขเว ภิกขุ อิมเมว กาย ยถาสฺมิตฺติ ยถาปณฺหิตํ ธาตุ โส ปจฺจเวกฺขติ อตฺถิ อิมสฺมิ กายเณ ปฐวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตุติ” แปลว่า “ภิกษุทั้งหลายอีกข้อหนึ่งภิกษุพึงพิจารณาเห็นกายนี้ตามที่ดำรงอยู่โดยความเป็นธาตุ ว่า ในกายนี้ มีธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลมอยู่ (พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

เนื้อความในพระสูตรนี้เป็นการสอนให้ภิกษุพิจารณาว่าร่างกายทั้งมวลนั้นนอกจากการบัญญัติเรียกชื่อตามอวัยวะส่วนต่าง ๆ แล้ว ถ้าพิจารณาตามความเป็นจริงในแง่ของส่วนประกอบที่เป็นธาตุจะเห็นความเป็นจริงว่าร่างกายนี้ก็เป็นวัตถุธาตุชนิดหนึ่งไม่ต่างจากวัตถุสิ่งของทั่ว ๆ ไป หากจะกล่าวถึงสามัญลักษณะของธาตุแล้ว ธาตุดินมีลักษณะของความแข็งและอ่อน ธาตุน้ำมีลักษณะไหลซึมซาบ ธาตุลมมีลักษณะความพัดไหว และธาตุไฟมีลักษณะของความร้อนและความเย็น ธาตุทั้งสี่นี้หากประกอบกันอย่างสมดุลจะสามารถประกอบวัตถุหรือชีวิตให้ดำรงอยู่ได้ระยะกาลหนึ่ง แต่เมื่อถึงเวลาที่ธาตุใดธาตุหนึ่งบกพร่อง ก็จะทำให้ความเสื่อมสลายมาสู่ธาตุอื่นไปด้วยและสุดท้ายก็แยกออกจากกันคืนสภาพไปสู่ธาตุดั้งเดิมแทบทั้งสิ้น ฉะนั้นแล้วจะเห็นได้ว่าผลงาน Self ของ Quinn ชิ้นนี้ แสดงการประจักษ์กันของธาตุทั้งสี่ในก้อนเลือด และการประจักษ์ร่วมกันนี้ย่อมถึงกาลแตกดับเป็นอย่างแน่นอนในวันใดวันหนึ่งข้างหน้าไม่ต่างอะไรกับชีวิตของมนุษย์นั่นเอง

สรุปผลการดำเนินงาน

ศิลปะแบบคอนเซปชวลอาร์ตเป็นกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะที่อิสระต่อรูปแบบและแนวความคิดในการสร้างสรรค์ ดังนั้นผลงานที่นำมาวิเคราะห์ จะเห็นได้ว่ามีกระบวนการที่หลากหลาย อาทิ การจัดวางผลงานคล้ายฉากจำลองที่บังคับมุมมองผู้ชม การใช้ร่างกายของศิลปินแสดงสด การใช้สื่อใหม่ ๆ เช่น วิดีโอ เสียง เครื่องทำความเย็น รวมถึงการใช้เลือดในการสร้างสรรค์เป็นผลงานศิลปะ สิ่งเหล่านี้เป็นตัวบ่งชี้ให้เห็นว่า ศิลปะในโลกสมัยใหม่ต้องการเข้าถึงการรับรู้ของผู้ชมเป็นอย่างมาก และต้องการให้ผู้ชมรับรู้ในสภาวะการณ์ร่วมกับผลงานผ่านประสาทสัมผัสหลาย ๆ อย่างพร้อมกัน เป้าหมายของผลงานในแบบนี้คือการสร้างลักษณะที่เป็นปรากฏการณ์นิยม การรับรู้จากประสบการณ์จริงจะทำให้ผู้ชมเกิดมโนทัศน์ร่วมกับผลงานและเกิดปัญญาระดับสูงถึงเนื้อความที่ผลงานศิลปะสื่อสารออกมาได้ในปัจจุบันขณะ

ในด้านแนวความคิดของผลงาน พบว่า ศิลปินต้องการสื่อสารถึงความจริงเกี่ยวกับชีวิต ร่างกาย และความตาย ในแงุ่มที่คนทั่ว ๆ ไปมองข้าม ทั้งที่ความเป็นจริง ทศนคติเรื่องชีวิต และความตายนี้เป็นประสบการณ์ที่ทุกคนรับรู้และทราบกันดีอยู่แล้วว่าชีวิตของมนุษย์เป็นสิ่งที่เต็มไปด้วยความทุกข์อยู่ตลอดเวลา อาทิ อาการเจ็บป่วย โรคร้ายแรง ซึ่งเป็นความเจ็บป่วยทางกาย อีกทั้งความเครียด ความวิตกกังวล หวาดกลัว ความเศร้า หรืออาจจะเรียกว่าความเจ็บป่วยทางใจ กระทั่งสุดท้ายความตาย ซึ่งเป็นสิ่งที่ทุกคนหลีกเลี่ยงไม่ได้ แม้ว่าปัจจุบันจะมีวิทยาการก้าวหน้าแค่ไหนก็ตาม สุดท้ายก็ต้องเจ็บไข้และตายเหมือน ๆ กัน ความเป็นจริงที่กล่าวมานี้ปรากฏอยู่ในผลงานทั้งหมดที่นำมาวิเคราะห์และเป็นข้อสังเกตของผู้วิจัยว่า ผลงานเหล่านี้ได้รับการยอมรับเป็นผลงานชิ้นเอกของโลกได้ เป็นเพราะว่าทศนคติส่วนใหญ่ของคนในโลกตะวันตกพยายามหลีกเลี่ยงหนีความเป็นจริงเรื่องความทุกข์ของชีวิตและความตายโดยพยายามกลบเกลื่อนสิ่งเหล่านี้ด้วยวิทยาการต่าง ๆ เพื่อระงับความทุกข์กาย ทุกข์ใจ ในช่วงระยะสั้น ๆ

เมื่อผลงานเหล่านี้ปรากฏออกมาสู่สาธารณชน ปฏิกริยาที่มีต่อชิ้นงานนี้คือผู้ชมผลงานเกิดความสะพรึงกลัวในระยะแรก แต่เมื่อได้ทำความเข้าใจต่อผลงานให้ลึกซึ้ง ย่อมพิจารณาความจริงอันเป็นสัจธรรมที่สามารถสื่อสารออกมาได้อย่างแยบยล จนในท้ายที่สุดผลงานเหล่านี้ได้ส่งเสริมให้เกิดปัญญาในการทำความเข้าใจสัจธรรมของชีวิตและความตาย อาจกล่าวได้ว่าด้วยแนวความคิดที่ทศนคติในเรื่องที่น่าสะพรึงกลัวนี้เมื่อถูกถ่ายทอดผ่านผลงานศิลปะกลับกลายเป็นว่าความน่ากลัวนั้นได้ถูกกลั่นกรองให้ผู้ชมได้พินิจพิจารณาจนทำให้ยอมรับ เกิดสภาวะ รู้ ตื่น เบิกบาน ในความเป็นจริงขึ้นมาได้

ข้อสรุปที่ผู้วิจัยพบในการวิเคราะห์ผลงานทั้ง 5 เกี่ยวกับเรื่องชีวิตและความตาย ผู้วิจัยจะแยกเป็นประเด็นต่าง ๆ ได้ดังนี้

1. การมีชีวิตและความตายเป็นความทุกข์
2. ร่างกายเป็นเพียงวัตถุอันหนึ่งที่ปรากฏเพียงชั่วระยะเวลาตามอายุขัย
3. ความตายเป็นเพียงการย้ายดวงจิตจากภพหนึ่งไปสู่ภพอีกภพหนึ่ง
4. การมีชีวิตและความตายเป็นกฎความจริงหนึ่งในหลักไตรลักษณ์

ซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่า ศิลปินทั้ง 5 คนพยายามแสดงให้เห็นสัจธรรมเหล่านี้ผ่านผลงานศิลปะว่า ร่างกายของคนเรานี้มีความแปรปรวนเป็นปกติ ไม่สามารถดำรงตนให้หนุ่มสาวอยู่ได้ตลอดเวลา เมื่อตายลงก็จะมีสภาวะเหมือน ๆ กัน มิได้เป็นหนึ่งผู้ใดในร่างที่ตายนี้แล้ว ดวงจิตก็จะจุติไปสู่สภาวะใหม่ตามเหตุปัจจัยของกรรมที่ทำในขณะที่มีชีวิต ซึ่งผู้วิจัยเชื่อว่าทัศนคติของศิลปินก็คงเชื่อในเรื่องการทำกุศลอันเป็นคุณงามความดีเช่นเดียวกับในคำสอนตามพระพุทธศาสนา เพราะในคริสต์ศาสนาก็มีการกล่าวถึงนรกสวรรค์เช่นเดียวกัน

ประการหนึ่งที่น่าสนใจคือ หากพิจารณาถึงทัศนคติหรือมโนทัศน์ในการขับเคลื่อนชีวิตของโลกตะวันตก จะพบว่าชาวตะวันตกมีความพยายามพัฒนาวิทยาการเทคโนโลยีที่สวนทางกับไตรลักษณ์อย่างสิ้นเชิงคือเชื่อว่า วิทยาศาสตร์สามารถทำให้ชีวิตคงที่ได้ (นิจลักษณะ) สามารถมีความสุขไปตลอดกาลได้ (สุขลักษณะ) และสุดท้ายคงความเป็นตัวเราให้อยู่เช่นนี้ไปตลอดกาล (อัตตา) มโนทัศน์เหล่านี้ในปัจจุบันก็ยังไม่สามารถทำได้จริงและผู้วิจัยมีความเชื่อว่าไม่สามารถทำได้ เนื่องจากความเสื่อมสลาย คงตัวอยู่ไม่ได้ ซึ่งเป็นกฎธรรมชาติที่เที่ยงแท้ เป็นความจริงที่มีสามารถมีอะไรเปลี่ยนแปลงได้ไปตลอดอนันตกาล

อภิปรายผลการดำเนินงาน

จากการที่ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ศึกษาผลงานของศิลปินชาวตะวันตกในแบบคอนเซ็ปชวลอาร์ตนี้ ทำให้ผู้วิจัยเกิดความเข้าใจต่อแนวคิดและบริบทแวดล้อมของศิลปินที่มีต่อโลกรอบ ๆ ตัวในช่วงเวลานั้น การพยายามให้ผู้คนยอมรับความจริงซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้คนปฏิเสธและหวาดกลัวนั้นมีเรื่องง่าย แต่เมื่อผู้คนได้พิจารณาจนยอมรับผลงานเหล่านั้นได้แล้ว กลับกลายเป็นว่าผู้คนได้เห็นคุณค่าในทางความคิดของศิลปินมากยิ่งขึ้น ดังนั้นหากเปรียบเทียบประเด็นนี้กับแวดวงศิลปะในประเทศไทย ซึ่งนับได้ว่าประเทศไทยเป็นพื้นที่ศูนย์กลางในทางพระพุทธศาสนา ศิลปินและผู้คนส่วนใหญ่คุ้นเคยและรับรู้ต่อแนวทางคำสอนของพระพุทธองค์ถึงกฎธรรมชาตินี้มาเนิ่นนานจนเป็นเรื่องปกติ แต่ในทางตรงกันข้าม ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่าผลงานศิลปะที่กล่าวถึงพระพุทธศาสนาส่วนหนึ่งในประเทศไทยปัจจุบันกลับปรากฏเพียงเรื่องพุทธประวัติ ตำนาน ชาดก ตลอดถึงเรื่องปาฏิหาริย์ที่เหนือธรรมชาติ ซึ่งเป็นเพียงเปลือกในคำสอนของพระพุทธศาสนา ยังมีใช้แก่นสารความจริงอันประเสริฐที่พระพุทธองค์ได้ประทานไว้ให้พุทธศาสนิกชนได้ปฏิบัติตาม และหากว่าผลงานศิลปะประเภทพุทธศิลป์ ยังมีได้นำแก่นธรรมอันแท้จริงที่พระพุทธองค์สอนไว้นามาส่งเสริมไว้ในผลงานเพื่อเป็นการส่งเสริม เผยแพร่คำสอนให้ถึงแก่นสารสาระสำคัญของพระพุทธศาสนา จะเป็นการนำเสียตายเป็นอย่างยิ่งเพราะศิลปะทางฝั่งตะวันตกที่ห่างไกลต่อคำสอนทางพระพุทธศาสนา กลับนำเสนอแก่นธรรมในพระพุทธศาสนาได้อย่างแยบยล

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่อง พุทธปรัชญา ปรัชญาสากล : เล่าเรื่องพุทธปรัชญาผ่านผลงานศิลปะแบบคอนเซ็ปชวลอาร์ต สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีส่วนหนึ่งมาจากการได้รับความอนุเคราะห์ทุนงบประมาณอุดหนุนงานวิจัยคณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา ประจำปีงบประมาณ 2562

เอกสารอ้างอิง

พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2554). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม (พิมพ์ครั้งที่ 34)**. นนทบุรี : เอสอาร์ พรินติ้ง แมสโปรดักส์.

“พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย”. (2539). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

เอบีดีทีเอ็ม (A day Bulletin). (2561). **มารีนา อบรมาโมวิช/จับเข้าสนทนาประสาศิลปินกับ Grandmother of Performance Art**. สืบค้นเมื่อ 15 ธันวาคม 2562. จาก <https://adaybulletin.com/talk-conversation-marina-abramovic/22377>.

Abramovic, Marina. (Artist). (1974). **Cleaning the Mirror#1**. [Digital Image Online]. Retrieved 25 March 2020, from <https://www.guggenheim.org/artwork/4374>.

Duchamp, Marcel. (Artist). (1946-1966), **The front of Étant Donnés**. [Digital Image Online]. Retrieved From : https://www.toutfait.com/issues/issue_3/Articles/Hoy/popup_1.html. 7 February 2020.

Beuys, Joseph. (Artist). (1965). **How to Explain pictures to a dead hare**. [Digital Image Online]. Retrieved 15 February 2020, from <https://www.artgallery.nsw.gov.au/collection/works/434.1997.9/>.

Essays, UK. (2018). **How to Explain Pictures to a Dead Hare: Analysis**. Retrieved 18 March 2020, from <https://www.ukessays.com/essays/arts/explain-pictures-dead-hare-spiritual-5106.php?vref=1>

Liotard, Jean F. (1977). **Les Transformateurs Duchamp/Duchamp's Transformers**. Retrieved February 15, 2020, from https://www.toutfait.com/issues/issue_3/Articles/Hoy/etantdon_en.html.

Perov, Kira. (Photographer). (1992), **Nantes Triptych**, Courtesy Bill Viola Studio. [Digital Image Online]. Retrieved March 30, 2020, from <https://www.royalacademy.org.uk/articles/tag/writers-on-bill-viola-michelangelo>.

Quinn, Marc. (Artist). (1991) **“Self” Blood sculpture**. [Digital Image Online] Retrieved March 5, 2020, from <http://marcquinn.com/studio/studio-diaries/the-making-of-self>.